

Uredništvo i uprava
ZAGREB, Masarykova 28a,
Telefon 67-80
Uredništvo in uprava
za Slovenijo in slovenski del
Juljske Krajine
LJUBLJANA, Erjavčeva 4a

ISTRA

Pred Specijalnim tribunalom je bilo obsojenih 2.907 oseb, med temi pa je bilo preko 150 Slovencev i Hrvatov. Dočim znaša število jugoslovenskega prebivalstva proti celotnemu prebivalstvu Italije 1.5%, znaša število jugoslovenskih obsojencev več kakor 5% vseh obsojencev.

GLASILO SAVEZA JUGOSLOVENSKIH EMIGRANATA IZ JULJSKE KRAJINE

ABESINIJA I JULJSKA KRAJINA

Ima mnogo veze izmedju te dvije zemlje i pored one, koju tvore vojnici Hrvati i Slovenci pali u bojovima u Tembienu, na drumu za Adis Abebu ili u Ogadenu. Abesinija se u posljednju godinu dana jako odrazuje na životu Juljske Krajine, ona se osjeća u moralnom i u materijalnom pogledu. Ona je u povećanoj bijedi našega sela. Ona je godinu dana bila jedna velika iluzija čitavog našeg naroda, s njom su bile povezane velike nade. A danas se Abesinija odrazuje u našem narodnom životu kao jedno golemo razočaranje. Svakako je u historiji našega ropstva pod Italijom Abesinija jedan kritičan period pun direktnih i indirektnih upliva na naš život. Od abesinskog rata i poslije abesinskog rata — to su termini, koji će se upotrebljavati kad se bude govorilo o Jugoslovenima pod Italijom.

Poslije pada Adis Abebe, započinje nov period za historiju Juljske Krajine zbog mnogo važnih razloga. Ne kanimo ovdje da pravimo jednu sistematsku i duboku analizu svega. Dala bi se pisati studija. Nabacit ćemo samo nešto. Naprimjer:

Najprije dolazi u obzir veliki psihološki učinak sloma Abesinije na samu Italiju, na fašizam i talijanski narod i na naš narod. Fašistička Italija, koja se je ranije ispravala u svom imperijalizmu i koja je u ime svog budućeg imperija prema Jugoslovenima u Juljskoj Krajini nastupala netolerantno, s metodama uništavanja u ime velike misije talijanstva, danas će samo potencirati tu svoju tendenciju i njezin će stav prama manjinama biti još grublji. Uvjerenje o pobjedi, ratna slava i osjećaj da joj je uspio prkos prama čitavom svijetu, djelovat će u krajnoj liniji i na pooštrenje njezinog stava prama svemu onome što joj je u njezinim granicama nepoćudno. Fašistička je Italija svijesna, da je za nju ovaj put bezobzirnosti i gaženja svih obzira u odnosima prama drugim državama i narodima najbolji. Mussolini sam s uvjerenjem da je stvorio imperij, u ime toga imperija i s većim povjerenjem talijanskih masa, osjetit će se pozvanim da još jače pritisne ono što mu u granicama Italije nije po volji i što stoji na putu novih imperijalnih zaleta. Mussolini je uvijek nalazio »historijska opravdanja« za svoja najbrutalnija djela. On je opravdavao fašističkim argumentima uništenje čitave talijanske slobode i demokracije i svoju asimilacionu politiku u Juljskoj Krajini. U ime imperija on će poći i dalje. Zanesene opsjenom o imperijskoj sreći stotine hiljada Talijana prišle su u najnovije vrijeme fašizmu i proširila se baza, na kojoj stoji jedan brutalni sistem nasilja u ime — historije...

Ali to nije sve. Važno je naročito i to, što je Mussolini uspio da svojim postupkom pred čitavim svijetom afirmira to svoje pravo nasilja i da svijet stoji bespomoćan, u nemogućnosti da intervenira, ma da je očito da se s Abesinijom dogodilo nešto u teškoj suprotnosti s moralom i međunarodnom demokracijom organizovanom u Društvu naroda. To je i u vezi s Juljskom Krajinom velika stvar. Mi smo se uvijek toliko zanosili nadom u međunarodno javno mišljenje, pa čak i u međunarodno pravo. Ako hoćemo objektivno da upoređujemo naša je tragedija mnogo manja nego abesinska. I kad se nije s uspjehom revoltiralo svjetsko javno mišljenje zbog Abesinije — što možemo mi očekivati? A onda međunarodni pravni poredak; Abesinija je zaštićena na papiru apsolutno kao član Društva naroda, ono što je Italija s njom učinila tuče svaki redak međunarodnog prava — pa što se dogodilo? I što možemo očekivati mi, u bilo kojem slučaju, da nas Italija sve od reda pokolje, kad o nama nema ni riječi u nikakvom međunarodnom ugovoru? Pa kad bi i bilo malo bi nam to koristilo poslije ovog općeg sloma svega onoga što se gradilo na liniji međunarodne demokracije poslije svjetskog ra-

POSEBNI TRIBUNAL IN JUGOSLOVANI POD ITALIJO

Od 2907 obsojenih oseb, 150 Slovencev in Hrvatov

Po nameravanem atentatu na Mussolinija koncem oktobra 1926 je fašistična Italija z dekretom od 25 novembra 1926. št. 2.008 izdala izredno stroge naredbe za zaštitu države. Predvsem se je za atentate na člane kraljeve družine in na načelnika vlade zopet uvedla smrtna kazen. Smrtna kazen pa se je določila tudi za vse zločine veleizdaje, špionaže, upora in podobno. Novi zakon za zaštitu države pa je vseboval tudi drakonske strankarske sodišče. Tvorijo ga namreč pet članov, ki so zbrani izmed višjih častnikov fašistične milice. Predseduje mu pa general fašistične milice. Postopanje je podobno postopanju pred vojaškim sodiščem za časa vojne.

Odredbe za zaštitu države in poseben tribunal so veljale prvotno le za časne. Toda odredbe same so dobile stalno veljavo s tem, da so bile kot bi-

stveni del sprejeti v novi italijanski kazenski zakon, ki nosi ime po ministru pravde Roccu. Funkcijska doba posebnega tribunala bi morala izteči v decembru 1931, bila pa je podaljšana za nadaljnjih pet let.

Dasi niso bile te odredbe izdane radi jugoslovenskega prebivalstva Italije in tudi niso bile prvotno proti njim namenjene, so se vendar ravno proti Slovencev in Hrvatov Juljske Krajine v najizdatnejši meri in v najostrejši obliki uporabljale.

To izhaja že iz bežnega statističnega pregleda. Podatki niso morda povsem točni in tudi ne morejo biti točni. V začetku so namreč oblasti objavljale obširna poročila o procesih pred posebnim tribunalom. Zlasti obema procesoma proti jugoslovenskim obsojencem v Pulju in v Trstu, ki sta se končala s smrtnimi obsodbami, so fašistični listi posvačali cele strani in celo posebne izdaje. Pozneje so smeli objavljati samo imena obsojencev, vrsto deliktov in višino kazni. V najnovijem času pa poročajo samo na kratko, da se je vršil proces proti zločincem iz te ali one pokrajine, ne da bi se navajala imena,

prestopki in kazni, ali pa se proces sploh popolnoma zamolči.

Pri vseh procesih, ki so se vršili do konca 1935 pred posebnim tribunalom, v kolikor so bili sploh objavljeni podatki,

je bilo obsojenih 2.907 oseb, med temi pa je bilo preko 150 Slovencev in Hrvatov (vštetih tudi slovenskih in hrvatskih komunistov). Dočim znaša število jugoslovenskega prebivalstva proti celotnemu prebivalstvu Italije 1.5%, znaša število jugoslovenskih obsojencev več kakor 5% vseh obsojencev. Razmerje je za jugoslovensko prebivalstvo še bolj neugodno, ako upoštevamo višino kazni.

Dočim je namreč bilo vseh obsojencev kaznovanih na vkupno 16.917 let, znaša kazen za 150 jugoslovenskih obsojencev preko 1.600 let ali okroglo 9%. Od devetih oseb, ki so bile doslej od posebnega tribunala obsojene na smrt, jih je bilo pet, torej več kakor polovica, jugoslovenske narodnosti. Končno ne smemo pozabiti, da je sam Mussolini podaljšanje poslovne dobe posebnega tribunala leta 1931 utemeljeval baš s posebnim ozrom na prilike med Jugoslovani v Juljski Krajini. P. P.

Vraćen bolestan iz konfinacije i odmah uvršten u vojsku

Vrbovo, juna 1936. — Javili smo vam bili o nesreći koja je zadesila gospodju Logar Uršulu, kojoj su bili vlasti oduzele gostionu i trafiku, a i mirovinu koju je imala zbog izgubljenog joj supruga u svjetskom ratu, i to zbog bjegstva četiri njezina sina u Jugoslaviju. Zbog ovog njihovog bjegstva morao je da plati njihov najmladji brat Logar Ivan, tekar 18 godina star. On je bio uhapšen prošle godine u mjesecu septembru, te je bio konfiniran u blizini Firence u jednoj tvrđavi i 26

maja bio je pušten na slobodu. Došao je kući sav isprebijan, te teško bolestan, pa za ga iz Bistrice morali dovesti kući sa kolima. Čim je došao kući već ga je čekao poziv da se mora odmah drugog dana prijaviti vojničkoj komisiji u Bistrici. Tamo su ga također odvezli kolima i nije se više vratio, jer ga je komisija onako bolesnog potvrdila sposobnim, te je bio smjestan upućen na otsluženje vojnog roka. Otpremljen je bio u južnu Italiju u Palermo. — Čić.

HAPŠENJA NAŠIH LJUDI PRI POVRAJKU IZ EMIGRACIJE

Po petih mjesecih konfinacije se je vrnil bolan

Trbiž, junija 1936. — (Agis). — »mejo«. Pismo je bilo sicer brez vsakega podpisa, kljub temu pa je sum padel na omenjenega Mlekuža, ki je bil zaradi tega aretiran in poslan v konfinacijo. Bil je sicer samo 5 mesecov v konfinaciji, vendar se je vrnil domov popolnoma zbit, zlasti duševno in bolan. — Ni tudi izključno, da je bilo pismo podtaknjeno!

mejođ. Pismo je bilo sicer brez vsakega podpisa, kljub temu pa je sum padel na omenjenega Mlekuža, ki je bil zaradi tega aretiran in poslan v konfinacijo. Bil je sicer samo 5 mesecov v konfinaciji, vendar se je vrnil domov popolnoma zbit, zlasti duševno in bolan. — Ni tudi izključno, da je bilo pismo podtaknjeno!

NAŠI FANTJE SE VRAČAJU IZ KONFINACIJE

Trst, junija 1936. — (Agis). — Iz konfinacije se je v zadnjem času vrnilo precej naših ljudi. Tako poročajo iz Proseka, da so prišli domov fantje Milič, Škabar, Bukovec in Cibic, ki so bili konfinirani zaradi prepevanja slovenskih pesmi, dalje Radovan Fučka, ki je bil konfiniran na Ponzi, gostilničar in posestnik Bobe s Slapa pri

Vipavi, ki je bil konfiniran lansko jesen, obdolžen da je kritiziral napad Italijanov na Abesinijo, dalje lazarist Zdravljic z mirenskega gradu. Nekemu Pertotu iz Barkovlj so odvzeli policijsko nadzorstvo. Med tem pa poročajo, da so že novi aretiranci na poti pred konfinacijske komisije, ki bodo brez nadaljnega tudi poslani v konfinacijo.

Škerlj Ivan iz Lupoglava uhapšen kada se je vratio iz Jugoslavije

Lupoglav, juna 1936. Ove se je dane u naše selo kući svojoj vratio iz emigracije jedan naš čovjek imenom Škerlj zvan Ribarić star 34 godine, te otac petero djece. On je emigrirao prošle godine u mjesecu augustu u Jugoslaviju sa namjerom da tamo nešto za-

radi kako bi mogao da lakše prehrani svoju djecu. Bio je 9 mjeseci u Jugoslaviji i zbog nestašice poslao vratio se kući. Čim se je Škerlj pojavio u svom rodnom mjestu, došli su po njega karabinjeri, te ga uhapsili i otpremili u zatvor u Pulu. Čić.

ŽIGULIĆ MIRKO IZ VEPRINCA UHAPŠEN

NA RIJEČKOM MOSTU KADA SE VRAĆAO IZ JUGOSLAVIJE SA ŽENOM I DJECOM

Veprinac, juna 1936. — Pred nekoliko se je dana vratio kući jedan naš seljak imenom Žigulić Mirko. On je bio emigrirao u Jugoslaviju zajedno sa ženom i troje djece, od kuda se je vratio jer nije mogao da dobije posla. Vratio se na svoju veliku nesreću, jer čim je prešao granicu preko mosta na Rijeci bio je uhapšen i okovan u lance, te odveden u zatvor, dočim su ženu i djecu pustili slobodne. Moramo vam napomenuti da prije nego je Žigulić emigrirao bio je osuđen na 3 godine robije i na globu od ništa manje nego 280.000 lira zbog šverca. Za globu su mu prodali sve što je imao i posjedovao a sada će morati da odleži i 3 godine zatvora koje nije bio odležao povrh one kazne koju će još dobiti.

NEGUŠEV ZUNANJI MINISTER NAJAVLJA GVERILSKO VOJNO

London, junija. Abesinski minister zunanjih zaved, ki se nahaja v neguševem spremstvu, je izjavil zastopnikom časopisja, da vojna v Abesiniji ni končana. Vojna se vodi še dalje in je še daleč trenotek, da bi bila vsa Abesinija zavzeta. Italijani so doslej zavzeli samo severne, vzhodne in del južne Abesinije, dočim so vsi ostali deli svobodni. Nadalje je minister izjavil, da se abesinske vojne sile, ki so doslej ostale intaktne, sedaj reorganizirajo, in da bodo v najkrajšem času zopet stopile na plan. Gverilska vojna se vodi na mnogih sektorjih in je tej akciji zelo v prid deževna perioda, ki je Italijane prisilila, da se zaustavijo in da se utrjujejo v poedinih sektorjih, med katerimi je dovolj prehodov za abesinske gverilske odrede. Večje abesinske vojne sile se reorganizirajo okoli Gore in bodo jeseni pričele novo akcijo proti Italijanom na vsej zapadni fronti.

RAT U ABESINIJU JOŠ NIJE PRESTAO

Abesinci vode guerilske borbe s Talijanima

Javljaju iz Džibutija: Putnici koji su ovamo stigli željeznicom iz Adis Abebe tvrde da je u Adis Abebi zavedena najostrija cenzura. Talijani nalaze na velike teškoće u uspostavljanju reda. Mnogobrojni razbojnici (?) pljačkaju po provincijama Godžam i napadaju nasobine, i preduzeća Evropljana. Talijani morali su iz Adis Abebe da upute u provinciju dvije brigade radi uspostavljanja reda. Saznaje se da se preko 10.000 abesinskih ratnika pod komandom rasa Gurudje nalazi 80 kilometara južno od Adis Abebe a 5000 ratnika opet ulogorilo se zapadno od prijestolnice. Tvrdi se također da su se mnogi urođenici u talijanskoj vojsci pobunili i odmetnuli se u planine, pošto su pobili svoje oficire.

ta. Načelo: »Ko je jači taj tlači« — postaje opet jedini zakon kao što je bio u davnini, kad su se ljudi tukli kamenim sjekirama.

Treba li da izvučemo neke zaključke iz toga? Trebalo bi. Ograničimo se za sada ipak samo na konstataciju, da je svršetak abesinskog rata ne samo porušio naše nade, nego i ozbiljno otežao našu situaciju, ako je objektivno gledamo u svjetlu fašističkih tendencija i međunarodnih odnosa u ovom momentu.

Ostaje još samo da se čeka ovo nekoliko dana, da vidimo koliko još odvažnosti

imaju ostali evropski narodi i kako će se ponijeti prama pitanju priznanja onoga što je Italija učinila. Talijanska prepotencija ostaje, ali će biti veća ili manja prema onome što se očekuje. A u detaljima i sasvim konkretno ima skorih dana da se vidi na koju će se stranu Italija osloniti, ko će biti njezin prijatelj i saveznik, a ko ne će, i to je za nas također vrlo važno. Vrlo važno, ma da po sadašnjoj praksi neznamo kad je bilo gore Jugoslovenima pod Italijom: kad su talijansko-jugoslavenski odnosi bili napeti ili onda kad su »popuštali«.

NAŠA OMLADINA
I SVJETSKI OMJADINSKI KONGRES
U ŽENEVI

Već smo u par navrata pisali o tom kongresu koji će se održati u Ženevi. Spomenuli smo bili i Briselsku omladinsku konferenciju na kojoj nismo bili zastupani. Ono što smo propustili u Brislju, ne smijemo pod nikakvim izgovorima propustiti u Ženevi. Jer u Brislju se na primjer govorilo o svemu i svačemu; izglasale su se raznolike rezolucije i o njima se pisalo i govorilo u cijelome svijetu, ali o nama i specijalno o našoj omladini nije se čulo ni riječi. O našoj omladini u Julijskoj Krajini koju je fašizam baš tada u masama slao u prve borbene linije u Africi nije se govorilo. Nije se spomenulo ni svu onu našu omladinu koja već petnaestak godina nema svoje škole ni svoje slobodne riječi u fašističkoj Italiji. A ta omladina je zaslužila da se o njoj govori. Jer ona je dala Gortana, Bidovca, Marušića, Valentića i Miloša i bezbroj drugih koji trunu u fašističkim tamnicama i logorima. Jer ta omladina nije samo naša; ona pripada cijelom svijetu koji se bori za pravdu i slobodu. Naši mučnici su pali na frontu borbe protiv fašizma. Oni su dali, u krajnjoj liniji, svoje živote za one ideje koje danas neodoljivo struje na svih pet kontinenta u borbi protiv reakcija, fašizma i rata. Likove tih naših tragično palih boraca gledali su u jednoj brošuri članovi Briselske konferencije, ali tu brošuru — nismo mi ni štampali ni rasturali. Tu brošuru je štampao Komitet za pomoć žrtvama talijanskog fašizma. To je još jedan dokaz više da je međunarodni antifašizam na svojoj zastavi ispisao i imena naše omladine u borbi protiv međunarodnog fašizma.

A ima još problema koji bi morali zanimati Svjetski omladinski kongres. Na primjer problem naše radničke i intelektualne omladine u emigraciji. Problem rada za naše »Abesince«, problem školovanja i budućeg zaposlenja naše srednjoškolske i akademске omladine; problem državljanstva te omladine itd. itd. Problema je velik broj i svaki od njih posebice je barem toliko težak i važan koliko, recimo, problem židovske omladine o kojoj se najviše govorilo u Brislju. Ali Židovi su znali da pošalju u Briselj najbolje predstavnike svoje omladine, koji su izložili progone te omladine i njezine opravdane težnje, dok mi nismo poslali nikoga.

Pripremni odbor za Svjetski omladinski kongres u Zagrebu pozvao je preko našeg lista, a i preko svojih delegata lično, našu omladinu na saradnju. Ne znamo što su naši akademski klubovi i naše omladinske sekcije do sada o tome rješile, pa neka nam dozvole da iznesemo par sugestija o tome.

Da predstavnici naše omladine moraju otići u Ženevu i tamo izložiti stanje naše omladine i našeg naroda pod Italijom, to je van diskusije. Mislimo da se s time slažu svi naši omladinci, i radnici i studenti, a i cijela emigracija. Radi se jedino o formi i načinu kako će se organizirati ti predstavnici, i o nekoj platformi sa koje će govoriti. Mislimo da postoje četiri rješenja:

1) Naša omladina može otići u Ženevu u sklopu delegacije iz Jugoslavije.

2) Naša omladina može tamo otići i nastupiti potpuno samostalno kao omladina narodne manjine iz Julijske Krajine.

3) Treća mogućnost bi bila ta da naša omladina stupi u vezu sa Nijemcima iz Južnog Tirola i Dodekaneškog omladinom, pa da u Ženevi nastupe zajednički kao predstavnici omladine narodnih manjina pod Italijom.

4) Budući da je naša emigrantska omladina politički tek dio opće talijanske emigrantske omladine (skoro svi su talijanski državljani), naša omladina bi mogla u Ženevi nastupiti zajedno sa talijanskom antifašističkom omladinom.

Po svoj prilici ima još koje rješenje pa bi trebalo pozvati na šire sastanke našu omladinu da o svem tomu pro-

Barbarska vzgoja naše mladine

Ob zaključku šolskega leta v Julijski Krajini

Trst, junija 1936. — (Agis). — Ob zaključku letošnjega šolskega leta so morali otroci v Julijski Krajini, kot navadno vsako leto, polagati izpite. Izpitna vprašanja pa so bila letos posebno poenostavljena. Tako poročajo iz nekaterih vasi, da so se vsa izpitna vprašanja nanašala le na politične dogodke vzadnjega leta, posebno pa na dogodke, ki so v zvezi z italijansko abesinsko vojno: o italijansko-abesinski vojni sami, o njenem napredovanju, prodiranju in zmagah, o Abesiniji in divjakih, ki tam prebivajo, zakaj je Anglija sovražnica Italije itd. Vprašanja, ki bi se nanašala na za šolski pouk predpisane in za življenje potrebne in važne predmete letos sploh v poštev niso prišla. Kdor je pa na dana vprašanja »povojno« odgovoril, je izpit zdelal z dobrim uspehom ali celo odlično.

Iz Gor na Idriji pa poročajo, da so imeli tamkaj učiteljico — ki je bila proti koncu šolskega leta premeščena v Zavratac, — ki ni zadnje tri mesece šolskega pouka drugega delala kot čitala otrokom iz italijanskega časopisja poročila o napredovanju italijanske vojske v Afriki in njenih zmagah. Od do-

ma so morali otroci prinesiti s seboj v šolo vsak svoj kos lesa, malo obdelanega, ki je nekako predstavljal puško. Otroci so v šoli s temi kosi lesa vežballi. Polovico otrok je učiteljica maskirala v črne Abesince, druga polovica pa je predstavljala italijanske vojake. Tako razdeljeni so napadali eni druge, kar je otrokom vsekakor bolj prijalo kot pa sedenje za šolskimi klopmi in učenje v tujem jeziku.

Takega šolskega pouka in take vzgoje so naši otroci deležni v zadnjih letih. Opažati pa je, da nemarnost italijanskih učiteljev v tem pogledu vsako leto stopnjuje in bo končno prišlo res že tako daleč, da bodo naši otroci popolni analfabeti.

Starši so seveda primorani, da svoje otroke pošiljajo v šolo, ki prav za prav ni več šola, ampak samo kraj za raznarodovanje naših najmlajših. Ne glede na vse to, pa morajo starši še plačevati za vsakega šoloobveznega otroka predvsem vsako leto znesek 5 lir za izkaznico in še za razne druge stvari stalno prispevati v denarju. So to sicer mali zneski, a za našega kmeta in delavca,

ki si jih mora od ust odtrgati, velika žrtev. Kdor se pravočasno ne odzove plačilu, je pa v nevarnosti, da zgubi delo, če je kje zaposlen, ali pa da ga doleti kakšna druga kazen. Po nekaterih krajih, to se pravi, kjer obstajajo otroški vrtci, morajo starši pošiljati vanje svoje otroke, ki jih takoj včlanijo v faš. mladinske organizacije in spet zahtevajo od roditeljev, da plačajo za ne članarine itd. Kakor hitro pa postanejo otroci člani teh organizacij, potem pa so absolutno odvisni od fašističnih kolovodij. To se je najbolj pokazalo na pr. ob raznih proslavah, ob faš. praznikih itd., na katerih morajo vsi člani brez izjeme sodelovati. Kdor se ne odzove temu ali onemu povabilu, mu zagrozijo, in če to nič ne zaleže, pokličejo starše na odgovornost in spet grozijo. Tako so malo pred zaključkom afriške vojne po nekaterih krajih to je, kjer so italijanski kaplani prirejali ob večerih molitve za zmago. In spet so bili člani mlad. faš. organizacij tisti, ki so morali cerkve napolniti. In kdor se ni odzval, so mu zagrozili z ricinovim oljem. — In to je način vzgoje v oni Italiji, ki se ponaša z večtisočletno kulturo.

AKCIJA MARIBORSKIH DRUŠTEV ZA KONGRES MLADINE V ŽENEVI

Mariborski »Večernik« od 16 t. m. piše: Društvo narodov je dalo iniciativo za velik kongres v Ženevi, kjer se bodo sestali odposlanci vseh držav iz vrst mladine, da bi razpravljali o vprašanih vojne in miru. Povabljen je tudi fašistična mladina iz Italije, Nemčije in Japonske. Cilj kongresa je: 1. Dati priliko mladini vseh dežel, da spozna medsebojne probleme in prevzame delovni program za organizacijo miru. 2. Najti sredstva in spoštovanje na osnovi razumevanja in spoštovanja različnih svetovnih nazorov. 3. Utrditi zveze med mladinskimi organizacijami poedinih držav in med Društvom narodov.

Razpravljali bodo: 1. O narodih in Društvu narodov. 2. O ekonomski in socialni organizaciji sveta. 3. O verski, moralni in filozofski osnovi miru.

V Zagrebu so že konstituirali odbor za pripravljanje kongresa v Ženevi.

Istotako je Društvo narodov za gradnjo doma visokošolk prevzelo uspešno iniciativo za meddruštveno delo, a v Mariboru razpošilja te dni žensko društvo pod pokroviteljstvom gospe general Majstrove vabilavsem društvom, da se udeleže sestanka, ki se bo vršil v četrtki v prostorih Jadranske straže in Narodne obrane. Tam bodo zastopniki vseh društev med seboj izvolili odbor za mariborsko okrožje. O delu bi sklepali sami, morda s pripravo javnega mitinga, kjer bi govorili nekateri zastopniki raznih društev. Delegat, ki se je udeležil pripravljalnega kongresa v Bruxellesu, je pripravljen priti v Maribor in nam poročati o delu, kakor je to storil v Ljubljani.

Uspeh vse akcije pa zavisi samo od dobre volje in razumevanja mariborskih društev, ki naj zanesljivo odpošljejo za stvar vnetega zastopnika iz mlajših vrst.

PO MATERIJALNI IZGUBI SE IZGUBA IMENA

Protii imenu »Tržaški Lloyd«

Po novi ureditvi morske plovnosti se je delokrog tržaške luke močno skrčil. Od prej tako cvetočih družb: Tržaškega Lloydja, Cosulichina in Libere Triestine, je ostal samo še Lloyd. Toda tudi temu je začrtan silno ozek delokrog, namreč zveze z ozemljem onstran sueškega prekopca.

Pred dnevi pa je »Giornale di Genova« objavil odprto pismo na prometnega ministra Bennija, s katerim se zahteva, naj se odpravi tudi ime edine še preostale tržaške družbe »Tržaškega Lloydja«. Predvsem inkriminira ime »Lloyd«, češ da je tujega izvora, in je samo izrodek grde navade brez vsebine in vrednosti. Omenjeni list pa se zaganja tudi proti označbi »Tržaški«, češ da je funkcija, ki jo bo odslej vršila tržaška družba, vsenarodna in da radi tega ni treba omenjati v tej obliki sedež družbe, ker bi se tako le po nepotrebnem poudarjal lokalni patriotizem.

Protii temu izpadu genovskega lista je tržaško fašistično glasilo odgovorilo z vehemenco in besnostjo, ki jo poznajo pač samo italijanski in še posebej fašistični žurnalisti.

ZOPET ARETACIJA NA MEJI

Hotedršica, junija 1936. — (Agis.) Na cesti Hotedršica—Godovič so italijanski obmejni stražniki aretirali Franca Dolenca iz Hotedršice. Zaplenili so mu voz tramov in par volov pri prehodu čez mejo pod pretvezo, da je hotel vtihotapati jugoslovanski les v Italijo.

govori. Neka se izmjene mišljenja, pretresu razne sugestije, ali neka se, zaboga, več jednom počne. Ali ne kabinetski, zakulisni i neiskreno, več neka se tim dogovorima dade najširi publicitet i neka se traži mišljenje raznih struja i raznih grupa. Sva omladina mora da progovori. I mladi radnici, i mladi »Abesinci« bez posta, i stariji srednjoškolci, a pogotovo svi akademičari. Pa i oni koji nisu članovi naših akademskih klubova, ali koji misle da bi mogli dati koju dobru sugestiju ili pridonijeti pročišćavanju pojmov.

»ČIŠĆENJE« KRAJEVNIH IMEN V JULIJSKI KRAJINI

»Čišćenje« krajevnih imen hoćejo izvršiti v J. Krajini, kjer so že itak većini krajevnih imen dali italijansko obliko. Pravi pa, da je treba še ostala imena romanizirati in popraviti še mnogotera druga, ki niso bila pravilno prevedena. V to svrhu so ustanovljene posebne komisije. Šempolaj je spremenjen v San Pelagio, Berkac pri Motovunu v San Pancrazio, vsi Šmiheli v San Michele itd. Toda sedaj hoćejo tudi Ustje spremeniti v San Giusto, češ da je Ustje nastalo iz San Giusto, to je Sv. Just. Kraj Erzelj na Vipavskem noćejo odslej imenovati San Arcangelo, češ da je Erzelj pokvarjeni nemški Erzengel, to je Sv. Nadangel (San Arcangelo). Tudi vipavske šturje se bo odslej imenovalo Borgo San Giorgio, ker je šturje nastalo baže iz Sv. Jurij. Jurišiči bodo postali San Giorgio in znane Šembije na Krasu San Vito, to je Sv. Vid. Sv. Duh pri Martirijah postane Spirito Santo. Sv. Trojica in Sv. Margareta v postojnskem okraju Santa Trinita in Santa Margareta. Istotako bodo postale Šmarje Santa Maria itd.

ITALIJANSKI DELAVCI V NAŠIH KRAJH

Št. Peter na Krasu, junija 1936. Sredi maja je prišlo v Št. Peter na Krasu nad 500 delavcev z inženirji. Polovica jih je ostala v okolici, druga polovica pa je bila baže poslana v Trnovo in Ilirsko Bistrico. Zgleda, da bodo zaposleni pri različnih delih in sicer takih, kjer domačin nima dostopa.

Čast i dužnost inicijative pripada našim akademičarima. Jer oni su najpozvaniji da povedu tu akciju, da kanališu razna strujanja, da formuliraju naša traženja i da iz svoje sredine dadu predstavnike za kongres. Oni su u mogućnosti da se u ličnom kontaktu sa svojim kolegama iz Pripremnog odbora najbolje informiraju o raznim detaljima; oni su najpozvaniji da daju ton ne samo našem omladinskom, već općenito emigrantskom pokretu. Ovo par riječi je samo sugestija, a riječ imaju naši akademski klubovi. (t. p.)

PRIPREMNI ODBOR ZA ŽENEVSKI KONGRES U ZAGREBU

Na poticaj Udruženja za Ligu Naroda u Zagrebu sastali su se 12 o. mj. predstavnici dolje potpisanih omladinskih društava i konstituirali odbor za propagiranje i pripremanje Svjetskog omladinskog kongresa, koji će se održati od 31 kolovoza do 7 rujna o. g. u Ženevi. Svrha mu je da okupi sve omladinske organizacije kod nas u jedan pripremi odbor, koji će popularizirati ciljeve Ženevskog kongresa i poslati delegate naše omladine u Ženevu.

U pripremi odbor mogu stupiti sve omladinske organizacije, bez obzira na političku, kulturnu ili vjersku pripadnost.

Da obavijesti hrvatsku i ostalu omladinu naših krajeva o cilju tog kongresa i da je potakne na rad, Pripremi odbor izdao je poziv omladini (kojega smo donijeli u posljednjem broju. Op. ur.)

Pozivamo svu seljačku, radničku i intelektualnu omladinu da pristupi pripremi radu za Ženevski omladinski kongres.

- Sveučilišna organizacija Hrvatske Seljačke stranke
- Samostalni akademski klub seljačke demokracije u osnivanju
- Omladina Ujedinjenog radničkog sindikalnog saveza u Zagrebu i priključenih organizacija
- Omladinska podružnica Ženskog pokreta
- Kulturno-prosvjetno društvo »Vardar«
- Slovensko akademsko društvo »Triglav«
- Kulturno udruženje studenata pacifista
- Opće akademsko kulturno udruženje »Svjetlost«
- Junior. sekcija Udruž. univerzitetsk. obrazovanih žena
- Omladina učiteljskog društva »Jedinstvo«
- Radničko turističko društvo »Prijatelji Prirode«
- Klub studenata esperantista
- Akademski filozofski klub
- Klub studenata prirodoslovnih nauka

Dr. Ude in Mussolini

V Grazu u Austriji živi znani bogoslov i učenjak dr. J. Ude, ki je hud nasprotnik političnega katolicizma in menda tudi fašizma, kakor se da sklepati po tem, kar ga je nedavno doletelo. Pred nekaj meseci je namreč dr. Ude naslovil na it. minist. predsednika Mussolinija odprto pismo, v katerem je na najostrejši način obsodil italijanski napad na Abesinijo. Mussolini se je čutil užajenega radi tega pisma in je zahteval od avstrijskih oblasti, da Ude-ja kaznujejo. In res je te dni politijsko ravnateljstvo obsodilo učenjaka na 1000 šilingov globe in na povračilo stroškov v znesku 100 šilingov. Ker je bila dr. Ude-ja radi drugih prestopkov že prej tako skrčena pokojnina, da je komaj izhajal, bo moral najbrž odsedeti 30 dni zapora, kakor je bilo določeno v slučaju neizterljivosti.

Zadarski nadbiskup i „najveći čovjek našega stoljeća“

Na Duhove je u Zadru osvećena osnovna škola kojoj je dato ime datmatinsko »irendentiste« Antonia Čipika. Tom prigodom je blagoslovljena i zastava škole. Po svetu je izvršio zadarski nadbiskup. Tom prilikom je održao djeci i prisutnima govor iz kojega donasmo prema zadarskom listu »San Marco« od 1. juna ovaj pasus: »Ova zastava pjevat će vam, djeco, slavo o pobjedi naše domovine. Pjevat će vam slavo o pobjedi radajuće se Italije: pjevat će skorašnje krvave pobjede ratničke Italije u Vittoria Veneta i one najnovije pobjede Imperijalne Italije. Pobjede Imperijalne Italije, tog blještavog cilja, dostignutog željeznom voljom najvećeg Čovjeka našeg stoljeća (voluta ferrea del piu grande Uomo del nostro secolo).

GLASOVI TALIJANSKE ANTIFAŠISTIČKE ŠTAMPE

INTERNACIONALNI ANTIFAŠIZAM I DRUŠTVO NARODA

Jedino pametno i pravedno rješenje koje preostaje Društvu naroda je slijedeće:

Izbacivanje fašističke Italije iz Društva naroda na inicijativu Skupštine, a ne dobrovoljno napuštanje Društva naroda. Prekid trgovačkih sankcija ali rigorozno pridržavanje sankcija koje se tiču kredita i vojnog materijala.

Neodoljivo se nameće izbacivanje fašističke Italije iz Zeneve na inicijativu Skupštine i uz jasnu principijelnu motivaciju, koja će biti sastavljena ne za pravnike, već za narode. Ako je napadač pobijedio, ako Društvo naroda nema volje ili snage da uspostavi pogaženo pravo, neka barem učini to da napadača izbací.

Fašistička Italija, osuđena kao napadač i sankcionirana od 50 država, koja si je potpuno anektirala zemlju članicu Društva naroda, mora biti izbačena.

Ali ponavljamo: temeljna stvar je u tome da Društvo naroda izbací Italiju, a ne da se fašizam sam povuče. U protivnom slučaju se još jednom tjera vođu na Mussolinijev milin.

Giustizia e Libertá

LAZI O VELIKOM PORASTU STANOVNIŠTVA U ITALIJI

Još prije dolaska fašizma na vlast bilo je u Italiji rasireno mišljenje o ogromnom godišnjem priraštaju talijanskog stanovništva, i time se opravdavalu zahtjev za »mjestom pod suncem«. Fašizam, potpomognut neznanjem talijanskoga naroda i nemogućnošću da se u Italiji direktnom propagandom prikaze pravo stanje stvari, preuzeo je i napuhao tu temu. Sa statistikama u ruci prikazao je fašizam jednostavnim mogućima kako je demografski priraštaj talijanskog pučanstva veći nego u većini evropskih zemalja, i da je radi toga nužna politika teritorijalne ekspanzije, kako bi nove zemlje pružile mjesta Talijanima. (Slijede opširne komparativne statistike. Op. ur.) Zaključak: suptilno legendi rasprostranjenoj u Italiji, stanovništvo Italije upoređeno s onim ostalih država raste vrlo polako. Uzevši u obzir cijeli period velikog priraštaja evropskog stanovništva, Italija zauzima jedno od posljednjih mjesta. A u posljednje vrijeme, usprkos fašističke demografske kampanje i skoro potpunog prestanka emigracije, stanovništvo Italije raste polaganije od preko polovice evropskih zemalja. Povesti sada rat za osvajanje novih zemalja narodu koji je već došao u demografsko opadanje, to je jedan od onih akata visoke politike za koju je jedino fašizam sposoban.

Giustizia e Libertá

AFRIKANIZACIJA EVROPE

Mussolini ucjenjuje London i Pariz tobožnjim sporazumom sa Njemačkom, kako bi postigao ukidanje sankcija. Ako ta ucjena uspije, možemo reći da će fašizam odnijeti u Evropi veću, važniju i odlučniju pobjedu, nego što je bila vojnička pobjeda u Abesiniji. Vidjet ćemo da li će Evropa dozvoliti da se je afrikanizira.

Il Nuovo Avanti

48 DIVIZIJA POD ORUŽJEM

Početak juna fašistički »pacifizam« se očituje u slijedećim faktima: 48 divizija je pod oružjem. Od toga su 32 u Italiji, a 16 u Istočnoj Africi (7 divizija vojske, 5 divizija fašističke milicije, 4 divizije urođenika).

Da se vidi što pretstavlja taj vojnički napor za našu zemlju, treba pomisliti, da je za vrijeme rata u Italiji bila mobilizirana 51 divizija.

Il Nuovo Avanti

BIJEDA JE SVE VEĆA...

Kao što smo kazali, svijetla se u Talijanskom imperiju ne gase nikako. Ali bijeda postaje sve crnija, jer umjetno stvorena ratna industrija iscrpljuje rad, i vanjska trgovina je u mnogim gradovima teško pogođena sankcijama.

Provizorni lijekovi koje je režim poduzeo su do sada slijedeći: ostaviti u Africi 500 hiljada ljudi koji se tamo nalaze. Radi se o pola milijuna besposlenih manje. Zapravo su i tamo besposleni, ali tamo ne pretstavljaju opasnost za režim. Nastojat će se da se pošalje k njima i njihove familije da se smanji gomila gladnih u Italiji.

Tamo dolje, neki svetac će već pomoći, a ako i ne pomogne umrijet će tamo i njihovi jauci neće doći do dočuvine.

Avanti.

MIR JE NEDJELJIV

Fašistički napadaj na Abesiniju nije bio ugušen, jer interesirane vlade nisu bile jedinstvene u akciji protiv napadača. — Mir je nedjeljiv. Ne može se kazati: »Protiv jednog napadača ćemo nastupiti, a protiv drugoga ne«. Takova politika koristi samo napadačima, svima napadačima.

Il Grido del Popolo.

U JUŽNOM TIROLU VLADA TEROR KAO I U JULIJSKOJ KRAJINI

Talijani tjeraju i Južnotirolce sa zemlje i naseljuju Talijane

Innsbruck, juna 1936. — SND javlja: Talijanska banka »Ente per la rimascita agraria delle tre Venezie« koja je od države pomagani zavod, u posljednje vrijeme u sve većem opsegu kupuje u cijelom južnom Tirolu seljačke i ostale posjede i nastoji da na nje smjesti talijanske zakupce na tom njemačkom zemljištu. Sadanji teški privredni položaj i bijeda čini se Talijanima kao najzgodniji momenat za ovakovo kupovanje. Pored toga dolazi k tome i to što je

na temelju jednog naročitog zakona Nijemcima onemogućeno kupovanje zemljišta i posjeda, pa im uskraćuju dozvole.

Tako je veliki benediktinski samostan u Muri u Griesu kupio posjed Rudolfa Franka u Siebeneichenu u Tschaltalu u opsegu od 15 hektara i zatražio je kupovnu dozvolu. No prefekt je ipak tu dozvolu uskratio i tako se samostan našao prinukanim da imanje dalje pro-

da, pri čem je kao kupac fungirala spomenuta banka.

Na temelju velikih finansijskih poteškoća Rafalsenove štedionice u Theisu kod Klausena već su četiri imanja dospjela u talijanske ruke i već se talijanski zakupci spremaju da se ondje nasele. Na 20 aprila prekrasno imanje Wiesenhof kod Kaldischa u Unterlandu na Feimstalskoj cesti došlo je u ruke spomenute banke.

Novi južnotirolski konfiniranci

Innsbruck, 9 juna 1936. — Südtiroler Nachrichtendienst javlja: U srijedu 27 maja opet su otpremljeni iz Bozena novi konfiniranci medju njima i seljačka djevojka Marta Mair iz Pensa u Sarnthalu i student Blasius Heiss koji su osuđeni na godinu da-

na progonstva i to prva zbog jednog pisma kojega je uputila u Njemačku. Ovaj student pak zbog toga što je za božićne blagdane proveo davanje. Imena još dvojice konfiniranaca nisu se mogla ustanoviti

Borba protiv južnotirolske narodne nošnje

Innsbruck, juna 1936. (SND). — Narodna nošnja je izraz stanovitog načina života i umjetničkog stvaranja pučanstva u jednom stanovitom kraju. U raznolikosti južnotirolske narodne nošnje održavala se šarolikost i diferenciranje puka u toj zemlji. Od skromne nošnje u Pustertalu sve do snažne šarolikosti pučanstva u Grödnju i Meranu odjeća je uvijek bila izraz krajine i ljudi u pojedinim dolinama.

Dok je u ostalim alpskim zemljama narodna nošnja ostala samo kao nedjeljna nošnja, dotle se je narodna nošnja kod Južnotirolaca u svojoj interesantnosti zadržala i kod upotrebe u radni dan. Omladina je tu znala poštivati ono što su joj očevi ostavili u amanet. Ko je jednom posjetio sajmove u Meranu ili pak u Sarskoj dolini taj ne će tako lako zaboraviti šaroliku sliku koju je tu vidio.

Medjutim talijanskim vlastima to nije po čudi, pa oni sada svim mogućim besmislenim odredbama i općinskim odlukama nastoje ne samo ograničiti nošenje narodne nošnje, nego je što više i sasma onemogućiti

Tako je na primjer mladićima i djevojkama seljačke glazbe u selu Tirol zabranjeno nošenje narodne nošnje kod svih crkvenih svečanosti, pa se prekršaji strogo kažnjavaju. To se dogodilo i u mnogo drugih mjesta. Isto tako postoje besmisleni progoni ako se mladići za izlete i djevojke kod drugih prilika u gradovima odjenu u kaputić ili pak tzv. Dirndl odjeću. U Eppanu je dapače i trgovinama zabranjeno prodavanje sukna za dirndl haljine. U maju su žandarmi i policijski organi u blizini Bozena i Merana hapsili izletnike naraito one koji su bili odjeveni u »costume tirolese« ili pak u kožnate haljice!

Ovaj progon osjeća se to gorčim što se lječilišna uprava u Meranu napreže kako bi makar uz najveće napore i troškove onamo dopremila talijanske grupe odjevene u talijanske narodne nošnje i da ih strancima pokazuje — kao okolišno stanovništvo!

Omladina južnotirolska silom se primorava da dragocjenu očevinu odjadi pa tako propada pomalo nenadoknadivi nait južnotirolske zemlje zajedno sa uništenjem narodne nošnje.

TALIJANSKI TEROR NA DODEKANEZU

Proia, od 11 juna, kao i drugi grčki listovi donose vijest da je u Pireji stiglo nekoliko Grka, koji su bili primorani da pobjegnu sa Dodekaneza zbog sve većeg terora koji vrše Talijani nad grčkim stanovništvom. Pomenute Grke Talijani su htjeli da nasilnim putem verbuju za svoju vojsku i oni ističu nemoguće stanje na Dodekanezu, koje se još pogoršalo poslije talijanske pobjede u Abesiniji. Izmedju ostalih mjera, talijanske vlasti su prije

dva mjeseca izvršile popis tanovništva sa ciljem da dodekaneške Grke mobilišu. Zatim talijanske vlasti kažnjavaju sa velikim novčanim kaznama sve one koji bi se smjeli izjasniti protiv talijanske pobjede u Abesiniji. Talijani ne kriju u javnim razgovorima da namjeravaju preduzeti napad i u Maloj Aziji i da za to intenzivno rade na utvrđivanju svojih vojnih i pomorskih baza.

TEŠKA AUTOMOBILSKA NESREĆA U VRBOVU

Nastradale žena i kćerka renegata Uljana iz Vrbovog

Vrbovo, juna 1936. Dne 28 maja doveo se je renegatu Uljanu Josipu u Vrbovo u goste gosp. Karlo Onibene, veliki naš zlotvor, sa jednim sergentom koji je u obavještajnoj službi. Došli su sa autom Onibeneja. Kada je bilo oko 1 sat poslije podne odvezli su ova dvojica na jedan mali izlet ženu i kćerku Uljana. Išli su prema selu Prebčane. Vozili su silnom brzinom. Kada su dospjeli na novosagrađeni most udario je auto u kamene stupove, te se prevrnuo. Uslijed udara žena Uljana i kćerka izletjele su iz automobila i pale pod auto gdje su polomile udove na tijelu, a žena si je još razbila lubanju, a i onaj podoficir teško se povrijedio, dočim je Onibene ostao sa manjim ogrebotinama. Nakon ove nesreće bio je pozvan auto Crvenog krsta iz Bistrice, te je ranjene odveo u bolnicu. Prve vijesti koje su stigle iz bolnice glase da se majka i kćerka bore sa smrću. Uljan nakon ove teške nesreće luta po našem selu i pokazuje znakove ludila. Mi žalimo i teško nas je potresao ovaj nesretni slučaj, sasvim tim da je Uljan Josip zajedno sa komesarom Karlom Onibene učinio dosta zla našem narodu.

Cić.

† MARIJA UD. MARČELJA

U Sv. Mateju-Marčelji, opć. Kastav preminula je danas gospodja Marija ud. Marčelja u 78 godini života, poznata i od svih ljubljena. Gospodinu arhitektu Ivi Marčelja, profesoru srednje tehničke škole u Zagrebu i ostaloj rodbini naše saučesce.

OD KOD TOLIKO OVADB?

Postojna, junija 1936. — (Agis). — Naš list je že poročal, da je bilo u zadnjem času zlasti v reških zaporih vespolno ljudi, osumljenih tihotapstva. Kljub temu, da je vzdolž meje res tihotapstvo precej razvito, se je le marsikomu čudno zdelo, kajti tihotapstva so osumili tudi ljudi, ki se niso nikoli z zadevo pečali. Tako je v kratkem prišlo ob lepe denarce nekaj ljudi popolnoma nedolžnih, nakar se je ugotovilo, da imajo finančni stražniki postavljene svoje, dobro plačane vohune, ki se prav pridno udejstvujejo v svojem poslu. In ko jim zmanjka menda potrebnega materiala, si ga izposlujejo na ta način, da osumijo tudi popolnoma nedolžne ljudi, ki se sicer prej ali slej suma otresejo, vendar pa jim je s tem nakapano precej nepričlik, zlasti pa so gmotno znatno oškodovani.

NOVO OBČINSKO BREME

Taksa za proslavo zmage v Africi

Reka, junija 1936. — (Agis). — Proslave zmage so se vršile po vseh naših vaseh na ta in oni način, kot je pač že v navadi. Nekatero občine so žrtvovale velike vsote ob tej priliki, kot na pr. Ilirsko-bistriška, ki je postavila nekje pri trnovski cerkvi, menda na platno naslikano Musolinijevo glavo, ki ni bila nič manjša kot 7 m visoka in 3 m široka in jo je bilo videti daleč naokoli. V juniju pa so dobili občani obvestilo o novem obdavčenju. Srednji posestniki od 75 do 100 lir, večji posestniki, obrtniki in trgovci pa preko 100 in tudi preko več sto lir. Ta naknadna taksa je bila baje nastavljena za pokritje stroškov občine ob proslavi zmage Italije v Abesiniji.

MALE VESTI

— U Milanu je u svima tvornicama raširen antifašistički letak, koji počinje: Internacionalnoj radničkoj klasi. Svim bijelim i obojenim narodima. Slobodnim intelektualcima. Krikovi bola dopiru iz mučeničke Abesinije.

Ti letci su bili dijeljeni i na ulici. Tako javlja »L' informateur italien«.

— Iz Italije je poslat pozdrav u obliku spomenice francuskom Pučkom frontu. Spomenicu su potpisali: Ilegalna komunistička i socijalistička stranka, demokratske, liberalne i republikanske grupe i Borci u Italiji.

— Prigodom prikazivanja ruskog filma »Cijeli svijet se smije« u Milanu u kinu »Superclinema« došlo je do velikih nereda. Gledaoci su oduševljeno pljeskali, pa su došli u sukob sa fašistima. Nastala je tučnjava u kojoj je bilo više ranjenih.

— Ulica Matteotti krštena je ovih dana uz veliko slavlje u mjestu Houilles kod Pariza. Talijanski antifašisti su u velikom broju sudjelovali toj svečanosti, a Modigliani je održao velik govor o Matteottiju i talijanskom antifašizmu.

— U Nizzi je održan veliki antifašistički miting prigodom proslave Garibaldija. Miting i komemoraciju je priredio francuski Pučki front u zajednici sa talijanskim antifašistima.

— Veliki miting protiv fašizma i za oslobođenje političkih kažnjenika u Italiji i ukidanje terorističkog Specijalnog tribunala, održava se danas 19 o. mj. u Parizu. Miting priređuje Komitet za pomoć žrtvama talijanskog fašizma.

— »Teorija ustanka« zove se nova knjiga Emilija Lussa-a, koja izlazi doskora iz štampe u izdanju »Giustizia e Libertá«. Lussa je bio u svoje vrijeme uz dramatičke okolnosti utekao sa Lipari zajedno sa Nittijem i Rosselijem.

— Demokratsko udruženje jugoslovenskih, rumunjskih, češkoslovačkih i mađarskih studenata na Sorboni izdalo je zajednički manifest u kome je naglašeno da omladina svih podunavskih država željno očekuje, da se narodi podunavskih zemalja medju sobom sporazume. Pitanje prava samoopredjeljenja narodnih manjina treba da se riješi u demokratskom duhu.

— Prema izvještaju talijanskog ministra poljoprivrede Rossonia ovogodišnja žetva u Italiji bit će mnogo lošija nego prošle godine.

— Novi »potkral« Abesinije maršal Graziani naredio je zaplijenu cijelog pokretnog i nepokretnog imetka Haile Selassie i svih rasova koji su pobjegli iz zemlje.

— »Potkral« Abesinije Badoglio predao je navodno ostavku na svom položaju jer se ne slaže sa Mussolinijem o velikim kolonijalnim mogućnostima u Abesiniji.

— Brat engleskog kralja, vojvoda od Glouceстера posjetio je Negusa u Londonu. Ovaj posjet je vrlo zapažen u diplomatskim krugovima.

— Talijanski finansier Gualino još uvijek nastoji da sondira teren u Vel. Britaniji i Americi za jedan veliki zajam Italiji.

— Prema informacijama iz Rijeke vlada namjerava uvesti žitni monopol i raspisati novi zajam da bi pokrila razne troškove u Abesiniji.

— Otok Cipar bit će utvrđen i određen kao nova engleska pomorska baza na mjesto Malte koja će biti napuštena.

POSLEDNJI BROJ NAŠEGA LISTA BIO JE ZAPLIJENJEN

Traže se pletari

Pletari (emigranti) dobit će stalno zaposlenje kod domaće pletarske tvrtke u Zagrebu; mjesto može dobiti takodjer i pletar goričkih stolica (iz Marjana ili Krmina) za bojadisana sjedala i sjedala iz slame.

Može se javiti i starija žena za samostalno vođenje kućanstva. Ponude slati na upravu lista.

NAŠA KULTURNA KRONIKA

»DVI DASKE« MATE BALOTE

Posljednji broj »Savremenih pogleda« donasa pjesmu »Dvi daske« Mate Balote, koja je prvi put izašla u našem listu. Uz pjesmu donasa i sljedeći uvod: »Ova pjesma Mate Balote bila je posljednji put oštampana zajedno s objašnjenjem riječi u »Letopisu Matice Srpske« za mart-april 1936 (To smo registrirali u »Istri«, Op. ur.). Mi je prenosimo zato jer mislimo da je veoma znatna. Snažan i neposredan doživljaj, punoća ritma, melodija riječi, novost akcentiranih mogućnosti prema mogućnostima u štokavštini, nenametljivost i skromnost poezije Mate Balote, izdižu njegove pjesme daleko nad većinu onoga što se kod nas daje u poeziji. Njegove čakavske pjesme model su prave socijalne poezije iako njihova »socijalnost« nije tražena. Stvar je neobično značajna. Krleža danas piše kajkavske stihove, nekoliko desetaka Balotinih pjesama sadrže više lirskih doživljaja nego desetici knjiga pjesnika našeg književnog narječja... O stogodišnjici hrvatskog preporoda i primanja zajedničkog štokavskog književnog narječja, ta konstatacija dobiva tragični prizvuk.

M. MIRKOVIĆ U »SAVREMENIM POGLEDIMA«

Posljednji broj »Savremenih pogleda« donasa nekoliko odličnih priloga dr. Mije Mirkovića: »Ekonomska struktura Francuske« je uvodni članak. Osim toga je jedan iscrpan članak o talijanskim financijama. Pri kraju donasa odlomak iz njegove knjige: »Ekonomska politika« (1936 — Geca Kon — Beograd).

E. RADETIĆ: ZA GOLI ŽIVOT

Izašla je iz štampe »savremena drama iz života hrvatskoga naroda u Istri« Ernesta Radetića pod naslovom »Za goli život«. Knjiga je izašla u nakladi Matice hrvatskih kazališnih dobrovoljaca sa predgovorom Aleksandra Freudena. Knjigu je autor posvetio svojoj majci jednom čakavskom pjesmom na početku. Na koncu je informativan članak o zapadnoj Istri i dvije kompozicije Slavka Zlatića (Naricaljka majke za sinom i Oj divojko jabuko rumena). Osim toga je u prilogu i karta istarskih dijalekata u bojama po M. Maleckom.

O toj knjizi ćemo doskora opširnije pisati.

NIKOLA ŽIC O KNJIZI DR. SKOKA

Nikola Žic piše u »Hrvatskoj Straži« dužu kritiku o knjizi dr. P. Skoka »Dolazak Slavena na Mediteran«. Uz to se osvrti i na etničku kartu u Spomen knjizi »Obzora« uz članak dr. šime Žučića.

IZLET IN TABOR V KAMNIŠKI BISTRICI

Kakor lani tudi letos organizira emigr. društvo »TABOR« v Kamniku v zvezi z Organ. Propag. Odsekem v Ljubljani skupen izlet in tabor Primorskih rojakov v Kamniški Bistrici, ki se vrši dne 5. julija t. l. Ze sedaj vabimo vsa bratska društva, da se tega tabora udeležijo sigurno in v lepem številu ter z event. svojim programom! Program obeta, da bo zanimiv ter obširnejši od janskega, ker upamo, da bomo imeli v svoji sredi ta dan tudi našega zveznega predsednika.

Rojaki! Udeležite se tega tabora v močnem številu, da si v med sebojnem snidenju v prosti naravi okrepimo naše sile za novo borbo, in nadaljno delo.

Zatorej »NASVIDANJE« dne 5. julija v prelepi naši Kam. Bistrici!

ODBOR.

IDRIJČANI IN PRIJATELJI

Izlet k sv. Trem kraljem, ki je bil napovedan za 7. t. m. in je bil zaradi nestalnega vremena preložen nepreklicno v nedeljo 21. t. m. Z izletom bo združena tudi proslava obletnice odkritja rudnika in postanka Idrije ter največjega domačega praznika sv. Ahacija. Program in navodila, ki smo jih sporočili ostanjejo neizpremenjeni.

BOŽIČ LADO:

NAŠ IDRIJSKI KOT

Ob petintridesetletnici ustanovitve in desetletnici nasilne ukinitve prve slovenske srednje šole — Idrijske realke

XIV

DRUSTVENO ŽIVLJENJE.

Stara je težnja idrijskega rudarja po izobrazbi. Kar mu ni dala šola, to si je hotel pridobiti s samoizobrazbo in v društvih. Večina idrijskih prosvetnih in gospodarskih društev je imela v času razpusta, to je okrog l. 1927. za seboj desetletja uspešnega delovanja, najstarejša pa so segala daleč tja v dobo slovenskega preporoda. Čeprav so se društva cepila po strankah, je bilo med njimi vedno prav odkrito, pošteno in uspešno tekmovanje. Vsa so izborna delovala, uspevala in po svojih močeh nudila širokim delavskim slojem izobrazbo in napredek. Res je bilo v Idriji kot rudarskem mestu veliko število gostiln, na drugi strani pa tudi veliko število društev, ki so uspešno uničevala vpliv alkohola in navažala rudarja v prostem času k izobraževalnemu delu.

Podati točno sliko, zgodovino in delovanje posameznih društev je danes nemogoče, zato se moramo zadovoljiti le s splošnim pregledom.

Idriječani so se zbirali v sedemdesetih letih preteklega stoletja v »Narodni čital-

VIJESTI IZ ORGANIZACIJA

DVODNEVNE »NANOSOVE« SLOVESNOSTI V MARIBORU

Maribor, 15. juna. 1936.

Sobotne in večerajšnje slovesnosti, ki jih je priredil neutrudno agilni mariborski »Nanos«, so bile močan izraz vročega domoljublja, ki je svetlo zakoreninjeno v srcih Primorcev. V soboto in večeraj v nedeljo je bil naš Maribor priča žive, zgovorne manifestacije vseh onih čustev, ki so v zavesti vsakega zavednega pripadnika naroda, katerega živi člen je. — Uvod v te dvodnevne slovesnosti je bil sobotni koncert pevcev in pevki »Tabor«, ki so želi krasen uspeh. Po sobotnem koncertu pa se je razvil v matičnih prostorih iskren prijateljski večer, kjer so se trpkobuzno spominjali na rodno zemljo, ki je danes onstran meja.

V središču dvodnevne slovesnosti pa je bila slavna predaja tolminskega simbola mariborskemu »Nanosu«. K tej pomembni narodni svečanosti so prispeli delegati emigrantskih organizacij iz najrazličnejših krajev naše domovine od Ljubljane in Celja, Ptuj in Trbovelj pa iz Zagreba in Sušaka.

Sprejem in pozdrav na kolodvoru

Pri sprejemu primorskih rojakov in delegatov emigrantskih društev, ki so prišli iz Celja, Ljubljane, Kranja, Zagreba in Beograda, se je zbrala množica rodoljubnega občinstva. Ko je pripeljal drage goste ljubljanski osebni vlak, jim je v pozdrav zaigrala železničarska godba. Pri sprejemu pa so bili navzočni tudi predstavniki mariborskih nacionalnih in kulturnih organizacij. V imenu društva »Nanos« je prispele rojake in delegate prispelo pozdravil podpredsednik učitelj g. Leopold Reja z željo, naj bi se počutili v obmejnem Mariboru kar najbolje in naj bi odnesli s seboj severne meje čim dražje spomine in čim lepše vtise.

Gostje in občinstvo se je po sprejemu in pozdravu formiralo v slavnostni sprevod, ki je krenil s kolodvora po Aleksandrovi cesti Slovenski in Gospodski ulici preko Glavnega trga v Narodni dom. Na čelu slavnostnega sprevoda je korakala železničarska godba »Drava«. Za njo so se vrstili trije prapori, prekrasne številne narodne noše, gostje in domače občinstvo. Povdariti moramo, da je krasne istrske, čičke, goriske in tržaške narodne noše vsakdo naravnost občudoval. Po ulicah, kjer se je sprevod pomikal, so bili primorski rojaki deležni toplih simpatij obmejnega Maribora.

Slavnostno zborovanje v Narodnem domu

Prostorno veliko dvorano in galerijo v Narodnem domu so zasedli emigranti in domačini. Oder je bil okrašen z narodnimi barvami. V ospredju pa je bila Sirkova, v črtno ovita »Bazovica«. Uvodoma je železničarska godba zaigrala državno himno, nakar je prvi spregovoril predsednik »Nanosa« g. Marino Kralj. V jednatih izvajanjih je podčrtal pomen slavnosti, zlasti pa tolminskega dogodka pred 30 leti in iskreno pozdravil predstavnike domačih in emigrantskih društev, med njimi botrolo go. Antonija Pinterjevo, zastopnika Saveza emigrantskih društev Ivana Starega, zastopnika Jadrana dr. Cerkveniča, predsednika propagandnega odseka Saveza Višnjevca zastopnika zagrebške Istre dr. Priliča, predstavnici mariborskega ženskega društva go. Maistrovo i go. Lipoldovo, predsednika pred nedavnim ustanovljenega Društva koroških in primorskih emigrantov v Ptuj go. Periča, zastopnika Društva primorskih akademikov g. Obada, predstavnika ljubljanske Soče go. dr. Prodana, zastopnika mariborske Sokolske župe g. Lenarda, zastopnika Sokola Matice g.

g. Rajha, predsednika mariborske NO in Maistrovih borcev g. prof. dr. Dolarja, predstavnici Kluba Primork go. Bulličevo in go. Zajčeve, ter zastopnika Jadranske Straže g. Karisa in Lavrenčiča. Tudi je predsednik g. Marino Kralj posebej pozdravil g. dr. Ivana Šorlija kod zastopnika upokojenega dvornega svetnika dr. Gabrijele Čiča v čigar imenu je izročil tolminski simbol v varstvo mariborskemu »Nanosu«.

Besedo je povzel nato g. dr. Ivan Šorli. V svojih jednatih izvajanjih je omenjal najprej pomen simbola, nato pa delovanje narodnih društev in narodnih mož v zaslužni domovini. S posebnim nagovorom, ki je ganil vse navzoče občinstvo, zlasti pa primorske rojake, je izročil simbol predsedniku g. Kralju z naročilom, naj ga skrbno in vestno čuva. — Predsednik g. Marino Kralj je v imenu društva prisegel, da bo zvesto izpolnjeval dano naročilo.

Ovacije zgodovinskemu simbolu

Zbrani emigranti in občinstvo je priredilo viharne ovacije tolminskemu simbolu. V obeh primorskih rojakov pa so zaiskrile solze spominov in ganotja, ki je botrica g. Antonija Pinterjeva pripenjala na simbol krasen trak z besedami, ki so rezale globoko v vsa srca in vse duše. V imenu društva »Nanos« je pripel na častitljivi simbol krasen trak podpredsednik »Nanosa« učitelj g. Leopold Reja. Toplo se je obema, zlasti pa g. botrici zahvalil predsednik g. Marino Kralj in izročil nato častitljivi simbol viharnim pozdravljanjem in ovacijami praporščaku g. Mirolavru Novaku. Zanosna je bila prisega praporščaka, da bo verno in zvesto čval izročeni simbol.

Nato je imel slavnostni govor prof. g. Alojzij Bizjak, ki je v svojih krepkih in učinkovitih izvajanjih zlasti povdarjal etične vrednote in raso zavest našega naroda, v prepričanju, da mu bo kot celoti napočil dan svobode in pravice, ki mu po božjih in človeških zakonih pripada. Prav tako učinkovita pa je bila tudi priložnostna deklaracija gđ. Zvonke Komparove.

V imenu Saveza emigrantskih društev je pozdravil slavnostni zbor g. Ivan Stari, v imenu Jadrana g. dr. Cerkvenič, za zagrebško Istro dr. Prilič, za ljubljansko Sočo dr. Prodan, za ptujsko Društvo koroških in primorskih emigrantov g. Perič, za Narodno obrano in Maistrove borce g. prof. dr. Dolar, za Primorske akademske starešine g. dr. Vrčon, za Narodno strokovno zvezo g. Vojska, za celjsko Sočo pa g. Fili. Kot tolminski spoba se je poklonil častitljivemu simbolu še g. Batjel. Pevsko društvo »Jadrane« je zapelo »Soče« in »Povejte ve planine«, stoji pa je ves zbor iz glasnih grl zapel himno »Hej Slovane«. V franciškanski cerkvi je bila ob pol dvanajstih ura maša zadušnica za žrtve, padle pod sovrašnjim nasiljem v neosvojenih domovini.

Narodni tabor v Unionu

Ker so se vse »Nanosove« večerajšnje slovesnosti vršile v ohranjenem obsegu, se je tudi popoldanski narodni tabor vršil v prostorih Uniona. Tu se je zbrala množica rodoljubnega občinstva in mnogostevnih emigrantov, sodelovala pa so razna pevka društva. O pomenu narodnih taborov je spregovoril prof. Lojze Bizjak. Omenjal je med drugim zgodovinske narodne tabore v neosvojenih domovini, ki so imeli močoven vpliv na narod in ga krepili v izpodbujanju v boju za narodne pravice in svetlino.

Po nagovoru in po pevskih nastopih se je razvila v prostorih Uniona pristrčna narodna zabava.

IZREDNI OBČNI ZBOR

Primorskega akademskega starešinstva v Ljubljani

V petek, dne 12. junija t. l. je odbor Primorskega akademskega starešinstva v Ljubljani povabil svoje članstvo na izredni občni zbor, katerega sklicanje je utemeljil s tem, da je bil na zadnjem (6.) rednem občnem zboru izvoljen ob prejšnjem udeležbi članstva. Zato je prevzel svoje funkcije le z namenom, da prepreči razpad društva in da spravi društveno delo, ki je zaradi nezanimanja članstva že močno pojevalo, spet v normalen tir, nakar bi bila njegova funkcija končana. Ker se je to po mnenju odbora že zgodilo, je sklical izredni občni zbor, da predloži članstvu bilanco svojega dosedanjega dela in da mu nudi priliko, da postavi na čelo društva ljudi svojega zaupanja.

Iz obširnega tajniškega poročila posnemamo, da je društvo spet navezalo tesne stike z akademiki, katerim je šlo v vsakem pogledu na roko, bodisi s predavanji nekaterih članov, bodisi s sodelovanjem pri izdajanju njihovih »Naših problemov«, bodisi z drugimi stiki, ki so se letos pokazali zlasti z ustanovitvijo meddržavnega odbora za podeljevanje podpor revnim akademikom in srednješolcem, ki je sestavljen iz zastopnikov treh organizacij, in sicer Kluba primorskih akademikov, Kluba Primork in Primorskega akademskega starešinstva. Prav tako so se tudi akademiki v velikem številu udeleževali sestankov Primorskega starešinstva.

Odbor je nadalje obnovil društvene sestanke s predavanji, katerih je bilo do sedaj troje. Referirali so gg. dr. Čermelj, dr. Čok in književnik Grahor. Sestanki so bili lepo obiskani. Posebno pozornost pa je odbor posvetil stikom z nedavno ustanovljenim Rollandovim komitejem v Parizu (Comité International d'aide aux Emprisonnés et Déportés Antifascistes Italiens), ki kaže veliko zanimanje za naše vprašanje in ki je zadnje čase razvil silno protifascistično propagando v Franciji. Odbor mu je poslal več primernega materijala o položaju naše manjšine, da ga navedeni komite uporabi v svojih publikacijah, pa tudi v ostalem francoskem časopisju. Pripravlja pa se v ta namen že tudi drugi materijal.

Izmed večjih akcij, ki jih je podvzel dosedanji odbor, moramo omeniti akcijo pri našem notranjem ministrstvu

stopnikov treh organizacij, in sicer Kluba primorskih akademikov, Kluba Primork in Primorskega akademskega starešinstva. Prav tako so se tudi akademiki v velikem številu udeleževali sestankov Primorskega starešinstva.

Odbor je nadalje obnovil društvene sestanke s predavanji, katerih je bilo do sedaj troje. Referirali so gg. dr. Čermelj, dr. Čok in književnik Grahor. Sestanki so bili lepo obiskani. Posebno pozornost pa je odbor posvetil stikom z nedavno ustanovljenim Rollandovim komitejem v Parizu (Comité International d'aide aux Emprisonnés et Déportés Antifascistes Italiens), ki kaže veliko zanimanje za naše vprašanje in ki je zadnje čase razvil silno protifascistično propagando v Franciji. Odbor mu je poslal več primernega materijala o položaju naše manjšine, da ga navedeni komite uporabi v svojih publikacijah, pa tudi v ostalem francoskem časopisju. Pripravlja pa se v ta namen že tudi drugi materijal.

Izmed večjih akcij, ki jih je podvzel dosedanji odbor, moramo omeniti akcijo pri našem notranjem ministrstvu

INFORMATIVNA AGENCIJA »AGIS« U BEOGRADU

PRVI BILJTENI SU IZASLI NA NJEMAČKOM I FRANCUSKOM JEZIKU
Primili smo prvi broj njemačkog i francuskog biljtena kojega je počela izdavati novoosnovana agencija »Agis« u Beogradu. Svrha agencije je da informira stranu štampu o stanju našega naroda pod Italijom. Biljten potpisuje kao vlasnik, izdavač i urednik g. Dušan O. Rybar (Beograd — Kralja Ferdinanda 8 — Telefon 20-575).

Prvi broj donasa sljedeće vijesti:
1) Vojničke pripreme na jugoslovensko-talijanskoj granici; 2) Radovi na utvrđivanju granice se nastavljaju; 3) Amnestije nema; 4) Nova mobilizacija u Italiji; 5) U Italiji se progone jugoslovenski listovi; 6) Upotreba slovenskog jezika zabranjena je u crkvama u Trstu; 7) Nova kočnja prosperiteta Trsta. Prvi broj donosi sljedeći uvod: »Godine 1930 su talijanske vlasti ugušile svu štampu slavenske manjine u Italiji. Toga radi nije javno mnijenje bilo u mogućnosti da se objektivno informira o stanju u Julijskoj Krajini. Ta zemlja koja se nalazi na raskršću raznih utjecajnih zona je najosjetljivija tačka poslijeratne Evrope.

Agencija »Agis« će izdavati periodične biljtene kako bi udovoljila potrebi za objektivnim obavještenjima. Te biljtene će staviti na raspolaganje svima onima koji se zanimaju sa stanjem jugoslovenskih manjina u Italiji.

gledje podeljevanja državljanstva našim emigrantom. Odbor je v ta namen izdelal poseben memorandum, ki ga je predložil na pristojno mesto. Prav tako se je zanimal za akcijo za priznanje službenih let onim našim državnim uradnikom, ki so del svojega službovanja izvršili v Primorju.

Odbor je nadalje podvzel inicijativo za razpis svetosavskih nagrad na ljubljanski univerzi, ki naj bi velja le tako za akademike kakor za absolvente naše univerze in ki naj bi bile podeljene za dve najboljši temi o našem vprašanju, kateri ena naj bi bila določena iz pravne, druga pa iz filozofske stroke. Odbor bo sedaj proučil finančno stran tega vprašanja.

Stiki z ostalimi emigrantskimi organizacijami, kakor tudi s savezom so bili povoljni, kar dokazuje tudi obširna korespondenca.

Tekom dosedanj posovne dole je prišlo do majhne rekonstrukcije odbora, ker je dosedanji podpredsednik g. Sasa strekelj podal demisjo na svoje mesto. Za podpredsednika je bil nato izvoljen g. dr. Josip Prodan, dosedanji blagajnikov namestnik, za blagajnikovega namesnika ps g. farm. Bolko, blagajnikovega namesnika pa je bil namesto odsotnega g. Medvedšeka izvoljen g. dipl. jur. Laharnar.

Članstvo, ki se je izrednega občnega zbora udeležilo v precejšnjem številu, je odobrilo poročila funkcionarjev in sprejelo razresnico odbora, ki je v imenu nadzorstva predlagal g. Ivo Sainc.

Po daljši debati in živahni polemiki se je končno vse prisotno članstvo zedinilo, da ostane na čelu društva ves dosedanji odbor, in sicer tako, kakor je bil izvoljen na zadnjem rednem občnem zboru, torej skupno z odstopeniškim podpredsednikom g. Strekljem, tako da je sedaj tako — le sestavljen: Predsednik dr. Čermelj, podpredsednik Strekelj, tajnik I. dr. Vrčon, tajnik II. Laharnar, blagajnik dr. Božič, blagajnikov namestnik dr. Prodan, odbornik dr. Hlavaty, namestnika Boiso in Logar, nadzorstvo po ostane v rokah gg. Iva Sainca, dr. Brečija in dr. Furlana.

Občni zbor »Tabor« v Kamniku

VABILO NA IV. redni občni zbor Prosvetnega in Podpornega društva »TABOR« v Kamniku, ki se bo vršil dne 2. junija t. l., to je prihodnjo nedeljo ob 15 uri (ob 3 h p. p.) v prostorih gostilne »Malovrha« na Grabnu v Kamniku, z sledečim dnevnim redom:

- 1) Nagovor predsednika in komemoracija za padlimi žrtvami.
- 2) Poročila funkcionarjev društva.
- 3) Volitev novega odbora.
- 4) Slučajnosti (izlet v Kam. Bistrico). ODBOR.

U FOND »ISTRE«

Starec Smiljan, rudnik »Drenica«, Vučitrn	D 30.—
Čok Albert, Zagorje p. Pilštanj	D 5.—
Odref Strak, Maribor	D 50.—
U prošlom broju objavljeno	D 39.030.60
UKUPNO	D 39.115.60

gelbert Gangl.

Središče idrijske dramatike je bilo naše staroslavno gledališče. Nastalo je v letih 1770—1780 ko so prezidavali shrambo za gasilno orodje. L. 1780 je v njem gostovala neka slavna nemška igralska družina. Ustno izročilo pravi, da ga je sezidala Marija Terezija. To v resnici ne drži. Gledališče je zgolj zasebno delo in je nastalo v dobi prosvetljenega absolutizma. Služilo je dobrotelosti in zabavi. Šele po smrti privatnih lastnikov je prešlo gledališče v rudniško last, ki pa se zanj ni dosti brigala. L. 1872. se je zanimal za notranjo opremo idrijski kipar Jurij Tavčar. Rudnik je nato popravil gledališče, za notranjo opremo pa so prispevali obiskovalci sami. Stavba je dolga 27 m, široka 12,5 m. oder je bil dolg 8 m, širok pa 11 m. V pritličju je bilo 17. v prvem nadstropju 19 lož. Prostora je bilo za 300—400 ljudi. Oder je imel svoj izhod, dve stopnišči sta vodili v prvo nadstropje, dva vhoda v garderobo in v prostor za godbo. Oder je bil brez stropa. Stojšče je bilo zadaj, sedeži spredaj. L. 1892 so napravili nov in ličen vhod.

Prva leta so igrali utradniki, diletanti iz meščanskih krogov in potujoče družbe. Pozneje je bil pri rudniku poseben gledališčni ravnatelj in gledališki odsek, sestavljen iz rudniških uradnikov. Izmed domačinov se je posebno zanimal za gledališče trgovec Cene Lapajne, ki je l. 1889. ustanovil »Dramatično društvo«.

nici, ki je bila ustanovljena 1.866. Imela je svojo knjižnico in čitalnico. Petje je počel v prvih letih Jožef Gnezda. Ko je bila v devetdesetih letih izvršena ločitev duhov je postala čitalnica zatočišče liberalnih ali naprednih meščanov. Poleg raznih prireditelj je po vojni ustanovila tudi svoj »Salonski orkester«, ki je zelo uspešno nastopal. Ostalo delo je po vojni večinoma spalo, dokler ni napol mrtvo pokopal uradni dekret o razpustu.

Rudarji in ostali srednji sloji, ki niso spadali v čitalnico, so imeli svoje »Delavsko bralno društvo«, ustanovljeno 1884, z veliko knjižnico in čitalnico. Pred vojno je društvo imelo svoj pevski in tamburaški zbor. Zadnji predsednik je bil Matija Seljak, tajnik pa Anton Karčnik.

Strokovnih organizacij napredni sloji niso poznali. Velik vpliv pa so imeli na »Okrajno hranilnico in posojilnico« iz l. 1895, ki še danes obstaja.

Politično so se pred vojno zbirali v svojih liberalnih organizacijah, po vojni pa v krajevni organizaciji političnega društva »Edinost« v Trstu. V zadnjih letih sta vodila posle Franc Poljanec, kot predsednik in Franc Eržen kot tajnik.

Na nacionalnem polju je vršilo uspešno delo tudi telovadno društvo »Sokol«, ustanovljeno l. 1897, prapor je razvilo 1902 leta, ki se je pod Italijo prekrstilo v »Telovadno društvo«. Ime je sicer izgubilo, ostal pa je sokolski duh in telovadba. Društvo je bilo na višku svojih moči l. 1920, ko je priredilo naraščajski dan, pri katerem je nastopilo nad 250 naraščajnikov. Pozneje je društvo zaradi pritiska s strani oblasti vedno bolj hiral, imelo še tu pa tam kako prireditelj in se v letih 1925 in 26 ponovno dvignilo na zelo visoko stopnjo. Pod vplivom omladinskega gibanja v J. K. je Idrijska mladina zavzela društvo, hoteč ga notranje preroditi in preusmeriti v duhu časa. V zimi 1925-26 je bilo delovanje nad vse živahno. Poleg redne telovadbe so se vršila predavanja, izleti in vaditeljski tečaj, ki je trajal od 16. maja do 30. septembra 1926 in zaključil z izpiti. Zadnja telovadna nastopa sta se vršila 26. julija 1925 in julija 1926. Pri zadnjem telovadci niso smeli nastopiti v nekdanjih sokolskih majicah in hlačah, pač pa v belih hlačah s črnim svom in belih majicah, obrobjenih s črnim trakom. Dano je bilo znamenje in smrtni strel je kmalu sledil. Zadnji občni zbor se je vršil 9. januarja 1926. Zadnji starosta je bil Alojzij Kavčič, tajnik Lado Božič, načelnik France Karčnik. Društvo je bilo razpuščeno 15. oktobra 1926, z dekretom z dne 1. oktobra istega leta. Vzrok razpusta je bilo »proti-državno in pretinarodno delovanje«. Letos se bo obema obletnicama realke pridružila tudi desetletnica razpusta T. D. Društvo je bilo eno najagilnejših sokolskih društev. Iz njega so izšli odlični sokolski delavci kakor je današnji prvi namestnik SKJ En-